

Islamske pjesni nobelovca Ivana Aleksejeviča Bunjina

ENES KARIĆ

Budi plodan, k'o palma. A ne možeš li, budi
Ko stablo čempresa, prav i prost – plemenit.

Bunjin u aforizmu "Saadijev savjet"

Ovaj prigodni esej svoj nastanak umnogome duguje knjizi poezije "Izabrane pjesme" Ivana Aleksejeviča Bunjina, izbor je sačinio Marko Vešović, književnik, pjesnik i univerzitetski profesor. Izdavačka kuća "Dobra knjiga" uskoro će objaviti ovo djelo. U ovaj izbor Vešović je uvrstio i nekoliko Bunjinovih pjesama sa snažnim islamskim motivima koje su nadahnuto prevedene. Zahvaljujemo se Izedinu Šikalu, vlasniku "Dobre knjige", na ljubaznom dopuštenju da u ovom eseju navedemo ovih nekoliko pjesama. Izvornike Bunjinovih pjesama na ruskom jeziku preuzeli smo sa internet stranice: bunin-lit.ru/bunin/stihi.htm.

1.

Bunjinov život

Nobelovca Ivana Aleksejeviča Bunjina (1870-1953) književne kritike, biografije i bibliografije navode kao jednog od najvećih književnih i pjesničkih talenata Rusije na prijelazu XIX u XX stoljeće. Dakako, njegov puni književni i pjesnički učinak ostvaren je u prvoj polovini XX stoljeća. Prema Milivoju Solaru, Bunjin je bio "ruski prozaist i pjesnik", također i "novinar i bibliotekar".¹ Mnogi izvori tvrde da je nakon Boljševičke revolucije 1917. godine Bunjin nastojao otići u emigraciju, tokom 1918. prebacio se u Ukrajinu, odakle namjerava da emigrira u Francusku, što mu je i uspelo 1919. ili 1920. godine.

Milivoj Solar tvrdi da je iz dijaspore Bunjin pratio "književnost u domovini [Rusiji], ali je osporavao njezin politikom usmjeravani razvoj, a tradiciju nastavljanja realizma obogatio iskustvima zapadnog modernizma. Smatran je najboljim piscem ruske dijaspore. U njegovoj lirici prisutne su religijske teme i motivi putovanja...".² Također, Milivoj Solar navodi da je Bunjin dobio Nobelovu nagradu za književnost 1933. godine.

Uz doista impozantan broj pjesama po kojima je stekao svjetsku slavu, Bunjin se proslavio i proznim književnim djelima (novelama, romanima), kao što su: *Antunovske jabuke* (*Antonovskie jabloki*), *Suhodol*, *Selo* (*Derevnja*), *Prva ljubav* (*Pervaja ljubov'*), *Mitjina ljubav* (*Mitina ljubov'*), *Gospodin iz San Francisca* (*Gospodin iz San Francisco*) i *Arsenjevlev život* (*Žizn' Arsen'eva*).³

U autoritativnoj *Encyclopedia Britannica*, o Ivanu Aleksejeviču Bunjinu⁴ navodi se da je porijeklom bio iz plemićke porodice, svoje djetinjstvo i mladost

proveo je u unutrašnjosti Rusije, školovao se u Jelet-su, u zapadnoj Rusiji, ali nije maturirao. Već od 1887. godine objavljuje kratke priče, u periodu 1889-1892. radio je za novine *Orlovsky Vestnik*. Prva knjiga pjesama pojavila mu se 1891. pod naslovom *Stikhotvorenija*, u obliku podliska novina u kojima je radio. U godinama pred sam kraj XIX stoljeća Bunjin je bio pod velikim književnim utjecajem Lava Nikolajeviča Tolstoja s kojim se susreo. U ovom periodu stupio je u književne krugove Moskve i Petrograda, a njegovo najveće poetsko ostvarenje je pjesma *Listopad* (iz 1901. godine).

Encyclopedia Britannica navodi da je Bunjin u periodu od 1900-1916. postao "jedan od najpopularnijih ruskih pisaca". Odlikovao se "preciznom upotrebom jezika, istančanim opisima prirode, detaljnim psihološkim analizama, majstorskom kontrolom zapleta radnje...". Isti izvor spominje da su demokratski pogledi Bunjinovi doveli do unapređenja književne kritike u Rusiji, ali ti njegovi pogledi ga nisu preobrazili u "politički angažiranog pisca". Tokom 1917. godine Bunjin je prekinuo svoju saradnju sa Maksimom Gorkim i krugom pisaca koji su podržali Oktobarsku revoluciju. Bunjinovi članci i dnevni iz perioda 1917-1920. umnogome su vjeran opis strahota i terora kroz koji je Rusija prolazila.

Iako je bio za promjene u Rusiji, nije dopustio da ga privuku revolucionarni događaji. *Encyclopedia Britannica* navodi da je Bunjin odlučio da emigrira, 1918. godine napustio je Moskvu i nastanio se u Odesi (Ukrajina), potom je 1920. godine emigrirao u Istanbul, a iz Istanbula u Francusku gdje je živio sve do smrti. U Francuskoj je, tvrdi *Encyclopedia Britannica*, Bunjin postao najpoznatiji pisac u ruskoj emigraciji. Isti izvor navodi da je tokom Drugog svjetskog rata živio na jugu Francuske, odbijao je kontakte sa nacistima, sakrivao je i štitio jevreje u svojoj kući. Iako je nakon Drugog svjetskog rata bio pozvan da se vrati u Rusiju, on je to odbio. Nakon Staljinove smrti Bunjin je bio jedan od prvih emigrantskih ruskih pjesnika i književnika čija su djela bila objavljena u Sovjetskom Savezu.

2.

Bunjinovo zanimanje za islamske teme, kako i zašto?

Veliki broj izvora ukazuju da Bunjinova porodična loza vodi porijeklo iz poljskoga plemstva (preko njegova oca), te od Tatara iz kojih potiče njegova majka koja se djevojački prezivala Čubarova.

Mnogi pretpostavljaju da je Bunjin svoje neposredne pobude da proučava islam, i da o islamu pjeva, primio od svoje majke. Napose to ističu autori muslimani. Drugi, pak, smatraju da su pjesnici i književnici: Puškin, Ljermontov i Tolstoj, književnici otvoreni prema muslimanima, presudno utjecali na Bunjina da u svojim poetskim ostvarenjima ima i prebog "islamski ciklus".

Jedan temeljitiji pregled naslova Bunjinovih pjesama na ruskom jeziku pokazuje da su se njegova interesiranja za islamske motive kretala oko Kur'ana,

zatim Poslanika Muhammeda, a.s., i, napokon, oko povijesti i mjesta tradicionalnog muslimanskog svijeta. Tu su i neki drugi motivi, ponekada se mogu naći i pjesme koje se referiraju na "izdaleke teme" obilježene islamom ili muslimanima, zatim sufijskim učenjima itd.

Krenemo li prvo od Bunjinovih referiranja na Kur'an, posve jasno vidimo da su izvanredni Bunjinovi stihovi popraćeni i njegovim temeljitim znanjima o Kur'anu. To se vidi iz njegovih pjesama *Kevser* (ispjevana 1903), *Šejtan Bogu* (1903-1906) i *Temdžid* (1905).

KEVSEK

Mi smo dali tebi Kevser.

Kur'an

Carstvo sna tu je. Stotine vrsta bezgludne
Slanače obala ogoljelih.
No vode u njima su nebesno-zumrudne
I svila pijeska kao snijeg se bijeli.

U svili pijeska sive peline samo
Allah uzgaja za nomadska stada,
Neiskazno su sinja nebesa tamo
A sunce u njima – ko Sakar,⁵ oganj iz hada.

I u čas žege, kad fatamorganom zrcalnom
U jedan velik san se slije cjelina svijeta,
U bezobalni bljesak, za međom zemlje pečalnom,
Ona odnosi dušu u vrtove Dženneta.

A tamo tečeš, tamo liješ iza magle plave
Rijeko svih rijeka, azurni Kevseru,⁶
I za svu zemlju, za sva plemena i države
Mir obećavaš. Trpi, moli i – vjeruj.

ŠEJTAN BOGU

*I kad smo kazali melekima:
padnite nice pred
Ademom,
svi su pali osim Iblisa koji je
stvoren od ognja.*

Kur'an

Od ognja sam, Adem od mrtve je gline,
A ti mi naredi pred Ademom past!
Pa bacaj u oganj suvi list masline,
Njegovu živu lišćem smiri strast.

Nećeš! Ja ću dići u veću visinu
Svoj crven stijeg. Gledaj: već tvoj Adem
Zahvaćen je mnome. Ispeći ću glinu,
Kao grnčar, gleđ ću i zvuk da joj dam.

⁵ Sakar – jedno od imena džehenemske vatre.
⁶ Kevser – džennetski izvor, rijeka.

¹ Usp. Milivoj Solar, "Ivan Aleksejevič Bunjin", u: *Književni leksikon (pisci – djela – pojmovi)*, izd. Matica Hrvatska, Zagreb, MMXI/2011., str. 68.

² Milivoj Solar, isto, str. 68.

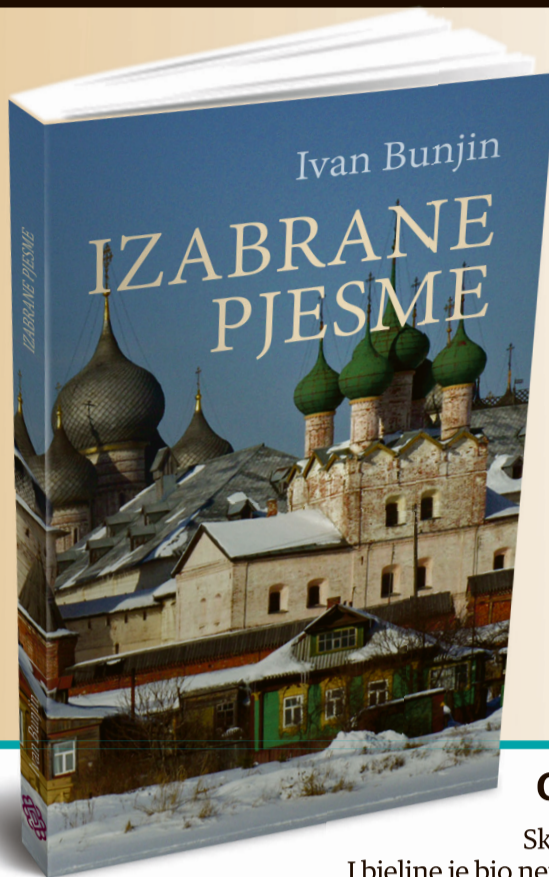
³ Prema: Milivoj Solar, isto, str. 68.

⁴ Usp.

<https://www.britannica.com/biography/Ivan-Bunin>

Nobelovac Ivan
Aleksejevič
Bunjin
(1870-1953)

TEMDŽID

On ne spava, ne drijema.

Kur'an

U tihom starom gradu Skutariju,
Svaki put kada morala bi da je
Sredina noći, Temdžid žalostivi
I zamišljeni odjekne svim krajem.

I na sredini između jutarnjeg⁷
I večernjeg sumraka, Dželveti
Derviši stanu da poju sa kule
Onu prastaru himnu, Temdžid sveti.

Spavaju bašte, grobnice u ponoć,
Spava Skutari. Sve što spava - muči.
No pod zvjezdanim nebom s kule stare
Za uspavane ta himna ne zvuči:
Postoje oči što gledaju, s tajnom
Mukom, s nemirom, tužne, tami u dno,
Postoje usta koja blagodatni
San prizivaju, strasno i zaludno.

Teška i tamna staza je zemaljska.
No u nebu se svaki uzdah broji.
Pa spijte, spijte. Ne spi, ne drijema
On, Bog milostiv: sve vas pamti, svoji.

Kroz ove tri pjesme sa izravnim motivima iz Kur'ana pjesnik Ivan Aleksejevič Bunjin pokazuje ne samo svoje raskošne pjesničke nadarenosti, već i svoja znanja, poglavito ona mistična i mistička, o islamu. *Kevser* je ime jednog poglavlja u Kur'anu (stotinu i osmog), arapska riječ *kevser* obično se prevodi kao "izobilno dobro", "mnogo dobro" itd. U Kur'anu ne postoji izravna izjava da je riječ o *Kevseru* kao "rajskoj rijeci" koja će sa svojim "vodama koje kuljaju" biti podarena Muhammedu, a.s. Nabožne informacije da je *Kevser* "rajska rijeka" imamo u Poslaničkim izrekama, a još više u kasnijim predanjima, uglavnom mističkim i mističnim. U svome pjevanju o kur'anskom motivu zvanom *kevser*, Bunjin preuzima sufijska tumačenja tog dijela islamske svete knjige, *kevser* je rijeka koja nadvladava suhi pjesak, strašnu žegu, *Kevser* će svojim svježinama nadvladati i sam Sekar, taj usplamtjeli pakao!

U pjesmi *Šejtan Bogu*, Bunjin se referira na kur'anški "dijalog sotone i Boga" (taj je dijalog spomenut npr. u sedmoj, sedamnaestoj, trideset osmoj suri...). U ovoj pjesmi iznova imamo posezanje za islamskim mističkim ili sufijskim komentarima ovoga "dijaloga sotone i Boga". Sotona tvrdi da je oganj moćniji od zemlje, ili da je vatra jača od "mrtve gline", to jest: sotona je jači od Adema, od čovjeka (koji je stvoren

od zemlje)! Bunjin poseže za alinejama iz komentara Kur'ana iz kojih se vidi kako sotona na svoju trubu obznanjuje da će on upravljati Ademom, da će on "sažgati" glinu od koje je Adem stvoren, da će on biti "grnčar koji će da da gled toj glini". Međutim, poruka mistika ili sufija uvijek je bila da je čovjek, udružen sa Bogom, višestruko jači od sotone! Tako, na kraju, likovanje sotone nema nikakvu svrhu.

Pjesma *Temdžid* pisana je u znak hvaljenja Božijega Veličanstva ili "spominjanja Božijeg imena" kroz postupke *zikra*. Pjesnik Bunjin na nenadmašan način opisuje kako se *temdžid* ili (ovaj put) *noćni zikr* prokrada kroz tišine noćnih koprena, dželveti derviši izvode ga sa obližnje kule, kao "prastaru himnu, kao Temdžid sveti".

A ko su "dželveti derviši"? U islamskoj tradiciji imaju "halveti derviši" i "dželveti derviši", "halvetije" slave Božansku skrovitost i skrivenost, "dželvetije" slave Božiju raskrivenost i pojavnost. To je, prema sufizmu, glavna razlika. Pjesnik Bunjin u svoju pjesmu *Temdžid* uvodi "dželvetije" zato jer je posvuda noć, jer "spavaju bašte i grobnice u ponoć", ali baš zato, posred mrkne noći, *zikrom* treba pokazati očitovanje Boga, njegovu "vidljivost" usprkos noćnim koprenama, njegove tragove "u fenomenima svijeta".

3.

Bunjinova pjesma o Muhammedu, a.s., o Kabi...

Ovom prilikom prigodno ćemo navesti makar još dvije Bunjinove pjesme sa islamskim motivima (*Muhammed u izgnanstvu* iz 1906. i *Crni kamen u Čabi*, 1903-1906).

MUHAMMED U IZGNANSTVU

Meleci lete sad ponad pustinje,
U sumrak nad kamenim parlogom.
Riječi mu pune tuge sinje
K'o istočnik, zaboravljen Bogom.

Sjedio je i zborio sjetan
Na pijesku, bos, s grudima golim:
"Pustinji sam i bezljuđu predan,
Napušten od svijetu koje volim".

I rekoše meleci: "Nedostojno
Poslanika je bit' slabim, sustalim."
I poslanik im tužno i spokojno
Odgovori: "Stijenju se žalim."

CRNI KAMEN U ČABI

Skupocjen jaspis bio je nekada,

I bjeline je bio neizrečne,
Poput cvijeta iz džennetskog sâda,
Gorskog snijega u dane prolječne.

Melek Džebrail za starca Ibrahima
Sred pijeska ga i hridi našao.
I geniji su čuvali dver hrama
Gdje ko biserna gomila je sjao.

No iz svemira odsvud su hitale
K njemu molitve, kroz stoljeća duga,
A ko rijeka u hram, svet i dalek,
Tekla su srca što ih tišti tuga.

Allahu! Bescjen, potamnje od toga
Dar tvoj: od suza i jada ljudskoga.

Obje ove Bunjinove pjesme imaju svoja povijesna utemeljenja u "starostavnim" islamskim knjigama. Drevni muslimanski opisi Poslanikova "hidžreta" iz Mekke u Medinu (622. godine po 'Isâu el-Mesihu/Isusu Kristu) nerijetko donose davne vijesti o Poslanikovim patnjama, stradanjima i pogibeljnim opasnostima. Bunjin na izniman način uspostavlja antitezu između "andeoske podrške koju je imao Muhammed" i njegova samotničkoga boravka u kamenim pećinama. Ljudi koji bi da mu pomognu kao da nigdje nema. Odatle ove riječi koje, u svojoj pjesničkoj imaginaciji navodi Bunjin: "Stijenju se žalim".

Pjesma posvećena Crnom Kamenu koji je (nekada kao blještavi i *necrni* dragulj jaspis) ugrađen u Kabu/Čabu izvanredna je Bunjinova parabola o islamu kao pradavnoj religiji. Motiv Crnog Kamena u drevnim knjigama opisan je prije svega kao "odbacivanje obožavanja kamenih ili bilo kojih drugih idola" a prihvatanje predanosti Bogu, Jednome i Vječnome Stvoritelju. Ugrađivanje kamena, "skupocjenog jaspisa nekadašnjeg", u zidove jednog monoteističkog hrama dokaz je potvrđivanja *kamena kao kamena*, to jest kao pukog građevnog sredstva i predmeta, a ne kao relikvije ili kipa za obožavanje. Tako se izdaleka poručuje da je idolopoklonstvo bez svrhe. Ali, ljudi su ljudi, oni samim prihvatanjem jednobojstva ili monoteizma ne prestaju griješiti, zato je "skupocjeni jaspis nekadašnji" u samim zidovima Kabe postao Crni Kamen, jer su ga ljubila griješna ljudska usta. Naravno, to je jedno tumačenje. Drugo tumačenje fenomena Crnog Kamena, za koje se opredjeljuje pjesnik Bunjin, jeste sljedeće: "skupocjeni jaspis nekadašnji" pocrnio je od posjeta "srdaca što ih tišti tuga", "od suza i jada ljudskoga".

Recimo na kraju da je Bunjin napisao i druge jednako izvanredne pjesme sa islamskim motivima. Grobnica Saфии (Safijina grobnica), Авраам (Ibrahim), Магомет и Сафия (Muhammed i Safija), Сириус (Sirijus), Аїя-София (Hagia Sofija), Тайна (Tajna)... samo su neke pjesme koje su prožete islamskim pjesnima iz pera nobelovca Ivana Aleksejeviča Bunjina.

⁷ U ruskom jeziku postoje dva sumraka: pred zoru i pred noć.